

Detta intressanta norska frimärke från 1930 visar en detalj från slaget vid Stiklestad år 1030, där den norske kungen Olav den Helige stupade. Olav Haraldsson som han egentligen hette, använde mycket bryska metoder för att kristna normännen, vilket gjorde honom impopulär. Efter sin död kom han dock att hyllas av folket som ett helgon, och hans begravningsplats i Nidarosdomen i nuvarande Trondheim blev Nordens viktigaste vallfartsmål. Frimärket är graverat av Ferdinand Schirnböck och tryckmetoden är boktryck.

Så kristnades Norden

av Carl-Henrik Larsson

Källorna är få och kanske inte alltid så tillförlitliga vad gäller kristendomens spridning i Norden. Det var också en mer utdragen process än man vanligtvis tror, och den gamla asatron bet sig kvar och praktiserades av många, ofta i hemlighet, under mycket lång tid. Här ger vi dig en översiktlig beskrivning av denna spännande tid i vår historia.

Härskarna här i Norden anammade i slutet av vikingatiden kristendomen, den religion som under århundraden varit allena rådande på kontinenten, och detta innebar startskottet för kristnandet av våra förfäder.

Med hjälp av intressanta nordiska frimärken skall jag här

kort berätta om denna spännande epok i vår historia, som även medförde att de tre konungarikena Sverige, Danmark och Norge växte fram.

Men innan jag går in på att skildra kristendomens utveckling här, skall jag kortfattat redogöra för dess framväxt och spridning på kontinenten un-

der århundradena efter vår tideräkningens början.

Från början ansåg den romerska statsmakten att kristendomen var en sekt inom judendomen, och därmed uppbar de kristna samma religionsfrihet som judarna. Till skillnad från andra folkslag boende i det romerska imperiet, behöv-

de judarna nämligen inte tillbe de romerska gudarna.

Efterhand framgick det för romarna att kristendomen var en helt egen religion. Därmed undslapp inte de kristna statens påbud om offer till de romerska gudarna. Den övervägande delen av de kristna vägrade emellertid att överge sin religion, och detta resulterade i att de blev förföljda och mördade. De värsta förföljelserna skedde under 200- och början av 300-talet e.Kr. De som vägrade avsäga sig kristendomen riskerade att till publikens förnöjelse bli kastade åt vilddjuren på de väldiga amfiteatrar, eller uppspikade på kors och lemlästade.

Kristendomen överlevde förföljelserna. Och den inte bara överlevde, den växte sig allt starkare, och under 300-talet lät den romerske kejsaren Konstantin döpa sig. Sedan gick förloppet ganska snabbt. År 311 e.Kr. blev kristendomen en tillåten religion och under 380-talet e.Kr. blev den romarrikets statsreligion.

När romarriket delades i en västlig och en östlig del i slutet av 300-talet, kom också kyrkan att delas i två intressesfärer med olika geografisk utbredning. Från Rom styrdes den romerskkatolska kyrkan och från Konstantinopel (nuvarande Istanbul) den ortodoxa. Den mission som kristnade den västra delen av Europa utgick från Rom, medan den ortodoxa kyrkan expanderade i nordöstlig riktning.

Vikingarnas möte med kristendomen

Merparten av den europeiska kontinenten var under kyrkans överhöghet under den period som vi kallar för vikingatiden (800–1050 e.Kr.). Förutom Nor-

På detta frimärke är rikssigillet från 1439 avbildat, föreställande den svenske kungen Erik den helige. Kung Erik som troligen dog på 1160-talet, räknas traditionellt som den kung som genomförde det första kristna korståget i Finland. Finland kristnades sent och det första biskopssätet, Åbo, grundades inte förrän på 1200-talet. Gravör är Majvor Franzén och tryckmetoden är ståltryck. Frammärket gavs ut 1970.

Detta frimärke visar en av de två Jellingstenarna. På denna sten som restes under 900-talet kan man läsa om den danske kungen Harald Blåtand: "Den Harald som åt sig vann Danmark och hela Norge och som gjorde danerna kristna". Harald Blåtand var den förste nordiske kungen som lät omvända sig till kristendomen, men det dröjde inte länge förrän andra härskare följde hans exempel. Frammärket gavs ut 1953 och har graverats av B. Jacobsen. Tryckmetoden är ståltryck.

den var det bara östra Nordtyskland, norra Polen, Baltikum och vidare nordöst samt södra Spanien (vilket var muslimskt) som inte var kristnat i Europa.

Nordborna måste redan innan vikingatiden ha kommit i kontakt med kristendomen genom sin handel på kontinenten. Under vikingatiden kom denna kontakt att öka mång-

Ett vikingaskepp seglar förbi domkyrkan i Roskilde på detta frimärke utgivet 1998 till minne av att staden fyllde 1 000 år. Roskilde var en av ett flertal nordiska städer som kom att växa fram som kyrkliga stödjepunkter efter kristendomens införande. Andra viktiga städer som kom att bli kyrkliga centra var t.ex. Lund, Trondheim, gamla Uppsala, Strängnäs och Odense. Arne Kühmann har graverat frimärket och tryckmetoden är kombination ståltryck/offset.

ärer som verkade i Norden kom. Adam av Bremens krönika räknas trots tidsaspekten som en av de viktigaste källorna till historien om Nordens kristnande. Andra källor som är viktiga i sammanhanget är runstenar med kristna budskap och naturligtvis arkeologiska fynd med kristen karaktär.

Den kristna missionen i Norden

Troligtvis var det ett hundratal missionärer som verkade i Norden under vikingatiden. De dåliga kommunikationerna i kombination med de stora avstånden, innebar med största sannolikhet att det mesta av missionsverksamheten kom att bedrivas i de större orterna, som i danska Hedeby och svenska Birka.

Den missionär som vi vet mest om, beroende på att han finns belagd i en biskopskrönika nedtecknad kort efter sin död, är Ansgar (801–865). Han började sin karriär som munk på ett benediktinkloster beläget i norra Frankrike. Ansgar stiftade för första gången bekantskap med Norden då han skickades på missionsuppdrag till Hedeby i mitten av 820-talet. Sedan gjorde han ytterligare två missionsresor till Norden och dessa gick till svearnas handelstad Birka, beläget på Björkö i Mälaren. Under sin första vistelse där grundade han Sveriges första kristna församling, vilken efter hans hemfärd dock avvecklades.

Harald Blåtand och Jellingstenen

Det område som först kristnades var det som sedan blev Danmark. Ur historiens dunkel träder gestalter som kung Gorm den gamle och hans gemål Tyra fram (döda under 900-talets mitt), de som enligt traditionen begravdes i de båda högarna i danska Jelling.

Gorm och Tyra var motståndare till kristendomen, men så inte deras son Harald Blåtand, död i slutet av 980-talet. Harald övergick som den förste

faldigt genom vikingarnas vidsträckta handelsförbindelser. Både i väster- och i österled mötte vikingarna kristna.

Vi kan lätt föreställa oss nordbornas beundran för de väldiga byggnader som mötte dem i Konstantinopel, eller Miklagård som vikingarna kallade staden, efter den långa seglatsen nedför de ryska floderna. Den enorma kyrkan Hagia Sofia, sedermera moské och numera museum, som helt saknade motstycke i Norden, måste ha väckt stor uppmärksamhet bland vikingarna. Att nordbor bevisligen besökt Hagia Sofia vittnar de fynd av nordiska runor om som man gjort inne i helgedomen.

Källorna till Nordens kristnande

Vad vet vi egentligen om den

kristna missionen i Norden under vikingatiden? Ja, överhuvudtaget är källmaterialet när det gäller Nordens kristnande mycket magert. Det finns inga förteckningar bevarade som talar om hur många missionärer som verkade här under vikingatiden. Många viktiga dokument som skulle kunna belysa kristnandet har gått förlorade genom århundradena. Åtskilliga av de skriftliga källor som ligger till grund för kunskapen i ämnet är dessutom nedtecknade i efterhand, som till exempel Adam av Bremens biskopskrönika, och måste därför tas med en nypa salt.

Adam av Bremen, död före 1095, var tysk historieskrivare och nedtecknade stiftet Hamburg-Bremens biskopskrönika (åren 788–1072), det stift från vilket merparten av de mission-

Vikingarna mötte inte enbart den kristna kulturen på sina handelsfärder eller genom kyrkans missionsverksamhet. De mötte den även vid sina erövringståg som satte skräck i många människor. Det första dokumenterade vikingaanfallet mot det brittiska klostret Lindisfarne år 793, visar att vikingarna på ett tidigt stadium kom underfund med vilka rikedomar kyrkan var i besittning av. Frimärket som visar när en viking hugger ihjäl en munk, utgavs 2000. Tryckmetoden är offset.

nordiske härskaren till kristendomen omkring år 960, och det var också han som lät resa en av de båda Jellingstenarna till minne av denna händelse.

På den större av Jellingstenarna, som för övrigt är mycket vackert dekorerad med bland annat Danmarks äldsta Kristusbild, kan man läsa:

”Kung Harald lät göra dessa kummel över Gorm sin fader och Tyra sin moder. Den Harald som åt sig vann Danmark och hela Norge och som gjorde danerna kristna”.

I början av 1000-talet grundades städerna Roskilde och Lund som viktiga kyrkliga stöd-jepunkter i det kristna Danmark. Dessa åtföljdes i mitten av 1000-talet av biskopssäten i Viborg och Odense.

Äkta kristen övertygelse?

Harald Blåtand var den förste av de nordiska härskarna som etablerade ett kristet kungadöme. Fler skulle följa hans exempel och omvända sig till kristendomen.

Var det då utifrån en kristen övertygelse som Harald och de andra nordiska kungarna lät omvända sig, eller fanns det andra bakomliggande faktorer? Ja, huruvida de kände en äkta kristen övertygelse eller inte, är omöjligt att känna till. Ett viktigt faktum är emellertid att övergången till kristendomen bidrog till att stärka kungarnas makt. Kyrkan behövde kungarna och de övre samhällsskikten på sin sida för att kunna nå ut och befästa sin ställning hos de breda befolkningslagren. Kungarna å sin sida fick genom kyrkan tillgång till en maktapparat som underlättade deras strävan i att ena sina riken.

Det var under denna epok som grunden till de nordiska konungarikena Sverige, Norge och Danmark lades.

Härdföra metoder!

Danska kungar utövade från och till makten över Norge, vilket den tidigare nämnda Jellingstenen anger, och detta innebar också att kristna influenser nådde Norge via de danska kungarna och deras män.

Den förste norske kungen som omvände sig till kristendomen var Olav Tryggvason. Han var en framgångsrik vikingahövding som deltog i många vikingatåg innan han lät döpa sig. Hans makt var dock begränsad till främst Västnorge.

Olav Tryggvason mötte enligt legenden sitt öde i det våldiga sjöslaget vid Svolder år

1000. Hans motståndare var inga mindre än den svenske kungen Olof Skötkonung, den danske kungen Sven Tveskägg samt jarlen Eirik Håkonsson, vars far Olav dödat för att ta makten. Således fick jarlen sin hämnd.

Trettio år senare stupade en annan legendomsusad kristen norsk kung, Olav Haraldsson, även kallad Olav den helige. Även han deltog som ung i vikingatåg både i väster- och österled, och det var under en sådan expedition han lät omvända sig till kristendomen.

Olav den helige kämpade efter sitt makttillträde 1015 för att kristna norrmännen, inte sällan med ett våldsamt förfaringsätt. De danska maktanspråken på Norge i kombination med hans härdföra meto-

Kristna föremål som detta kors är relativt vanliga fynd vid arkeologiska utgrävningar av vikingatida städer och boplatser. Det kristna korset som symboliserar frälsningen genom Jesu död och uppståndelse, kom tidigt att spridas bland de kristna nordborna. Just detta kors är funnet på Birka där missionären Ansgar på 800-talet grundade Sveriges första kristna församling. Frimärket som gavs ut 2002 är graverat av Lars Sjöblom och tryckmetoden är ståltryck.

der, som gjorde honom allt mer impopulär, innebar slutet för Olav den helige som norsk regent. Efter att ha förlorat ett slag mot den danske kungen Knut den store, förlorade han även stormännens förtroende och han var tvungen att fly landet. Olav den helige stupade vid Stiklestad när han försökte besegra en övermäktig bondehär.

Vid 1000-talets mitt var kristendomen befast i Norge och under slutet av århundradet fanns det en etablerad stiftsorganisation i städer som Bergen, Stavanger, Oslo, Trondheim (Nidaros) och Hamar.

Sverige kristnas

När det gäller kristnandet av

Sverige vet historikerna mindre än vad gäller Danmarks och Norges kristnande, och det beror på frånvaron av källor.

Den förste svenske härskaren som lät döpa sig var Olof Skötkonung, död i början på 1020-talet. Denna tilldragelse skedde vid Husaby vid Kinnekulle. Kung Olof som var kung i både Svealand och Götaland låg också bakom införandet av biskopssätet i Skara.

Kristnandet av Sverige var en mer utdragen process än i Norge och Danmark. I Sverige får vi gå fram till 1100-talet innan kyrkans organisation var förankrad i samhället. Då finner vi Gamla Uppsala som ärkesäte och som underlydande biskopssäten Västerås, Skara,

Strängnäs, Växjö och Linköping.

Ungefär samtidigt som Olof Skötkonung lät döpa sig under 990-talet, infördes också kristendomen på Island. Om Färöarnas kristnande vet vi mycket lite, men troligtvis så övergick befolkningen till kristendomen någon gång under 1000-talet.

Finlands kristnande skedde i konkurrens mellan svenska nybyggare och korsfarare från väst och den ortodoxa kyrkan från öst. Finlands kristnande skedde sent i jämförelse med Danmark, Norge och Sverige och det första biskopssätet, beläget i Korois, senare staden Åbo, grundades inte förrän en bit in på 1200-talet.

Man brukar säga att Norden var kristnat i slutet av 1000-talet. Med detta menas att kristendomen var den enda tillåtna religionen samt att kyrkans organisation var etablerad. Troligen dröjde det ytterligare ett par hundra år innan kristendomen fått fullt fäste hos gemene man. Många människor fortsatte i hemlighet att dyrka asagudarna under lång tid efter kristendomens införande. Kristnandet av Norden var alltså en långsam process.

Kristnandet på frimärken

En motivsamling på temat kristendom skulle bli mycket omfattande. När jag för ett par år sedan gick igenom ett parti "Hela världen" fann jag många frimärken med kristna motiv. De östeuropeiska länderna var flitigt förekommande. Men vill man begränsa sig till att samla frimärken på temat "Nordens kristnande", så fyller de befintliga utgåvorna endast ett par sidor i albumet. De nordiska länderna har gett ut ett tjugotal frimärken på området.

I min samling "Nordisk forntid på frimärken" ingår frimärken med motiv som har anknytning till Nordens kristnande, som en mycket viktig del för att beskriva slutet på vår forntid och början på en ny tidsperiod – medeltiden. □

Ansgar som brukar kallas för "Nordens apostel" missionerade i både danska Hedeby och svenska Birka. Efter hemkomsten från Birka blev Ansgar biskop av Hamburg-Bremen och det var hans efterträdare på denna post, Rimbart, som lät nedteckna Ansgars öden och äventyr i det hedniska Norden. Stämpeln gavs ut till Ansgarsjubileet 1965.